Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

למרחב, 21.06.1957, page 8

„בל אמי – זה אני"

מאת גישה אבינור

גי דה־מופסן היה בן נישואין שלא עלו יפה ונסתיימו בפירוד, בין אשה תרבותית, עדינה ועצבנית, וגבר יפה, חלש, בזבזן ורודף נשים. למופסן לא היה כל יחס לאביו; לעומת זאת היה קשור מאד לאמו, שהיתה אשה בלתי רגילה. יתכן וממנה ירש את כשרונו. אמו אף היתה זו, שזימנה לו את ההיכרות ההשובה ביותר בחייו: פלובר היה ידיד נעורים שלה, ואליו הפנתה את בנה עם מכתב המלצה, בעודו תלמיד בית ספר. סיפור יחסיהם של מופסן ופלובר הריהו מענין ביותר, ויקשה למצוא דומה לו בתולדות הספרות והסופרים. מופסן כבד את פלובר כאב (עם אביו שלו, כאמור, לא היו לו יחסים), ואף פלובר ראה את מופסן כבן מאומץ. הצעיר מסר לסופר הקשיש את כל נסיונותיו הספרותיים להערכה, וזה, שלא ידע רחם כאשר נגע הדבר לספרות, היה מבקר ללא משוא פנים. עשר שנים בטל פלובר כל יצירה שיצאה מקולמוסו של הצעיר. עשר שנים כתב מופסן וקיבל עליו את דינו של מורו הגדול — ויקשה למצוא עוד אמן שהיה מוכן לעשות זאת. רק כאשר כתב את „כדור שומן", מעשה ביצאנית רחבת לב ואזרחים הגונים קטנוניים, בזמן המלישה הפרוסית לצרפת, זכה מופסן לראשונה בהסכמת פלובר. והפעם הביע פלובר את הערכתו הגלובה לצעיר. פלובר לא היה היחיד אשר נתפעל מהיצירה. „כדור שומן" הפך את מופסן מפקיד ממשלתי קטן בלתי ידוע לסופר בעל שם. פרסומו בא לו כמעט בין לילה. אך הוא עבר דרך ארוכה עד לאותו סיפור „ראשון", כביכול. יש רואים את מופסן, עקב הצלחתו זו, לסופר שעשה לו שם בקלות, כשרון שנתגלה לפתע ותחל לקלוה ללא מעצור. לא כך היו הדברים.

פלובר הפך את מופסן לסופר אך לא לסופר במתכונתו הוא. בכלל הצטיין מופסן באי תלות ועצמאות רבה. הוא לא הצטרף למפלגה פוליטית ולא לאסכולה ספרותית. זמן מה השתייך לחוגו של זולה, אך אדרת הכיעור של האסכולה הנטוריליסטית לא היתה לרוחו. את הגלוריפיקציה של העם הפשוט, שאינה מלווה בהכרת העם, אצל זולה, ראה כמזויפת. זולה ב„אדמה" ניסה ליצור משקל נגדי ל„אכרים" של בלזק, שיפוסים קרובים ללב לעומת אכריו של בלזק, שאינם חביבים ביותר, אך מתקבלים על הדעת יותר האכרים המופיעים בסיפורים רבים משל מופסן, באשר זה האחרון היטיב להכיר את „העם" מזולה.

דוקא משום שלא נשתייך לזרם ספרותי מוגדר וברור, לא פגע בו הזמן כפי שפגע בזולה. עמדתו בספרות איתנה ולא נשתנתה מימי הצלחתו הראשונים. ריבוי החוגים והדמויות שביצירותיו רכשו לו קהל קוראים מגוון ורחב. חדשיים לאחר פרסום „כדור שומן" מת פלובר, ובמועד זה נפסקת התפתחותו המנימית של מופסן. הוא היה סופר פורה ביותר; אך צורת כתיבתו לא נשתנתה; הוא היה משנה את הסכניקה שלו רק במידה והחומר דורש זאת. כדאי לציין כאן את היקף יצירתו: הוא כתב כ־270 סיפורים, (מהם שארכם מגיע עד 150 עמוד), 6 רומנים, 3 כרכים של תיאורי מסעות, מספר מחזות קצרים, פיליטונים, בקורות, הקדמות לספרים; כן היתה לו חליפת מכתבים ענפה. אם נזכור שסבל ממחלה קשה ושבמותו עוד לא הגיע לגיל 43, הרי זו עבודה לא מבוטלת.

מופסן הריהו בעיקרו מספר. כתיבתו ויזואלית־אימפרסיוניסטית. אינו חוקר, מנתח, מפרש. במכתב הוא אומר על כך: „יש לתאר, לא לנתח". חוש הראיה נתעצם אצלו על חשבון חוש השמע. אף הפסיפיזם שלו נובע מכאן. הוא כותב: „לראות פירושו להבין; ולהבין פירושו — לבוז". אין לו יכולת ההפשטה. באמצע שנות יצירתו עבר מן הסיפור לרומן, וכאן מתבלטות תולשותיו.

שנותיו האחרונות עומדות בסימן המחלה, והפחד הנורא בפני השגעון. מסתבר שידע על מהותה האמיתית של מחלתו, שבימים ההם לא ניתנה לריפוי, למרות שניסה להסתיר זאת בכל כוחותיו. הנשים תפשו מקום רב בחייו וביצירתו. כתב עליו אורנסא סנדר, המבקר הגרמני: „הוא לא אהב אשה, אלא את כל הנשים; אשה אחת, האם, כיוונה והשפיעה על שנות נעוריו; הוא חי במגעו עם נשים, באהבהבים „חסרי מחר"; והוא מת דרך האשה, מבלי שיאמין בה".

מופסן היה עובד בשקידה ובהתמדה. בטרם גברה עליו מחלתו, כתב, לפי תכנית, סיפור לשבוע. היה חושב על ספוריו, וכאשר בא להעלותם בכתב כבר היו מסודרים במחשבתו. אין כמעט תיקונים בכתבי היד (חוץ מן האחרונים). את רצינות העבודה ירש מפלובר, שהנחיל לו יראת כבוד בפני הספרות.

אדם זה, שהיה נראה לכולם סמל הבריאות הגופנית, הספורטאי, המאהב הגדול, לא נמלט מן הגורל הרע אורב לו. לאחר תקופות עורון חלקי, כאבי ראש איומים, הלוצינציות, נסתתרה בינתו ומת בשנת 1893 במוסד לחולי רוח, בטרם הגיע לגיל 43.

*

הרומן „בל — אמי", בתרגומו העברי „חמד"* — תרגום מוצלח ביותר — זכה במשך ארבעת החדשים הראשונים להוספתו ל־37 מהדורות.

לפנינו סיפור על צעיר חסר מעצורים מוסריים, המגיע דרך נשים לעושר ולמעמד נכבד. הרומן הוא חברתי בעיקרו, כרוב הרומנים של מופסן. יש בו, על כן, התרחקות גרפית מהאסכולה הנטורליסטית של זולה.

ז'ורז' דירואה הוא בנם של אכרים פשוטים. נעדר כל כשרון, אינו מצליח בלימודיו ומתגייס לצבא. גם שם אינו עושה חיל, ולאחר שהות בצפון אפריקה הוא חוזר לצרפת. אך הוא שואף לגדולות. אינו רוצה להשתקע בכפר מולדתו. נפשו נמשכת אל הכרך הגדול — פריז. אנו פוגשים בו לראשונה, כאשר הוא תועה בערב ברחובות הכרך. משכורתו הדלה כפקיד־רכבת אינה מאפשרת לו לסעוד את לבו כהלכה, שלא לדבר כלל על תלבושת הולמת. באותו ערב שלכאורה אינו נבדל מן הקודמים לו, נחרץ גורלו. הוא פוגש באקראי בידיד מימי הצבא, וזה מבטיח לו השתדל למענו בעניין תעסוקה רבות אפשרויות יותר מעבודת הרכבת. ידיד זה, פורסטיה, עובד ככתב בעתון „חיי צרפת", ושם רוצה הוא למצוא מקום לידידו. בנקודה זו מתחיל גורלו של דירואה להשתנות.

פורסטיה מזמין את דירואה למסיבה בביתו, על מנת להפגישו עם בעל העתון. בהזדמנות זו אנו נפגשים עם כל הדמויות העתידות למלא תפקיד בספר, ניתקל עוד בבעל של אשה מן הנוכחים, ובבנותיו של אשה אחרת; אבל הרע מאלו הרי חוג האנשים לא יתרחב. עובדה זו משרה על הספר אוירה מיוחדת. הכל נראה כמעגל סגור. האפשרויות מוגבלות. החיים, בסופו של דבר, עתידים להיות משעממים.

העתון „חיי צרפת" עומד במרכז; סביבו נעים בעל הממון, העורכים, הכתבים, נשותיהם וחברות הנשים. דירואה, כמצופה, הופך להיות עתרגאי. את מאמרו הראשון כותבת למענו אשת חברו; לאחר מכן הוא הופך עצמאי יותר. למעשה מדלג מופסן על התיאור, כיצד מצליח דירואה לבסוף לכתוב. מגישושיו הראשונים לא נראה, כי אכן יצליח בכך. היינו מאמינים ביתר קלות, לו היינו שומעים כי אשת החבר ממשיכה לכתוב לו את מאמריו. עם חיי ההדשים מתחילות הנשים לקבוע את דרכו. ואין אלה נשים רבות. הכרנו את כולן, חוץ מאחת, באותו ערב ראשון. אלא שהן מתחלקות לסוגים עקריים: המאהבת חמת המזג, שהיא כמעט צועניה בדרכיה, האשה האמהית העדינה והמסתורית המכסה על מחשבותיה בחיוך המונה־ליזה, האשה האמהית העומדת על סף הזקנה, שאהבתה היא העזה ביותר, והיורשת היפה, העשירה והצעירה. וכי מה אפשר לדרוש עוד? אגב, דירואה אינו הופך מיד ל„חמד" כל הנשים. אם אם הוא הופך חמדן יותר, נועז יותר, מצליח יותר. כל אשה מוסיפה לו יותר עוז. פעולותיו נעשות מחושבות יותר, קרות יותר, אכזריות יותר. הוא עושה את דרכו בעזרת נשים — אך הוא יודע לנצלן היטב למטרותיו. אף אחת מהן אינה אהובה — כולן מעוררות תאוה בלבד.

היות ומדובר בעתון, הרי המאורעות המדיניים מוצאים הדים. רוב המאורעות סובבים על בעית צרפת — צפון אפריקה. מופסן מצטט חלק מנאום שהושמע בבית הנבחרים: „אדמת אפריקה, רבותי, היא אמנם בבחינת תנור בשביל צרפת, תנור שנשרפים בו מבחר עצינו, הבוער באש גדולה ומסיקים אותו בשטרות של בנק". נאום זה משכנע אותנו, כי אין חדש תחת השמש. הפוליטיקה משתקפת מצדה הנאלח ביותר. המיניסטרים, הצירים והעתונאים, מעצבי דעת הקהל, אינם עושים את מעשיהם אלא לשם בצע כסף.

יש שקראו ל„חמד" „רומן האמביציה". דירואה חותר לקראת ההצלחה, ועם סיום הספר עומד הוא על סף הישגים גדולים עוד מאלה שזכה להם. הוא נטול כל ערך אנושי. אופיינית ההערה, אותה הוא משמיע למראה אנשים המתפעלים מיצירת אמנות גדולה:

„זו היתה יצירה כבירה ומפתיעה של אמן גדול, אתת היצירות המסעירות את המחשבה ומשאירות חלום בלבן למשך שנים.

דוממים עמדו האנשים המסתכלים בה, ואחר סרו מהורהרים, ורק כעבור זמן מה היו פותחים לדבר על ערך התמונה.

דירואה, שהתבונן בה שעה קלה, קרא: נהדר הדבר, כשיש אפשרות לקנות צעצועים כאלה".

יותר מבכל הספר, מתקרב כאן מופסן לניתוח אופי.

יש להזכיר כאן, כי בעל העתון הוא מאילי ההון היהודים. העתון משמש בידו אמצעי להגדיל את הונו בדרכים שאינן כשרות. הוא רחוק מלהיות טיפוס מושך — אבל האם יש בכלל טיפוס מושך בספר?

התכונה החסרה לספר היא העומק; תכונה שאפשר למוצאה בסיפוריו הקצרים של מופסן. איני מתכוונת לומר בזאת, כי הספר שטחי. הכוונה היא שהדמויות עושות רושם של תבליטים ולא פסלים ממש. חסרות הן את המימד השלישי.

מופסן השמיע פעם את המימרה „בל־אמי, זה אני". האם נתכוון לזאת ברצינות? לא נוכל לענות על השאלה. ברור לנו רק שאף אם מופסן האמין בכך, הרי אנו איננו רשאים להאמין. וכבר אמר מי שאמר, ש„בל־אמי" הוא סיפור הקריירה של מופסן נטול כשרון. למקרא הספר אנו שואלים את עצמנו: והיכן נשמתו של האדם, בת האלמות? תשובה לכך לא נקבל ב„חמד". יהא עלינו לפנות ליצירות אחרות משל מופסן עצמו.

ונסיים בהבאת דברי ההספד של זולא על קברו של מופסן:

„הוא הובן, משום שהיו בו הבהירות, הפשטות, המידה והחכמה. הוא היה אהוב, כי היה בעל הטוב המחייך, הלעג שאינו מעליב, העליזות העומדת אף בפני דמעות. הוא שייך לאותו קו, עליו אפשר להתחקות מן הגמגום הראשוני עד זמננו. אבותיו היו רבלה, מונטין, מולייר, לה פונטין, החזקים והבהירים, כל אלה שהם ההבנה והאור של ספרותנו. ואולה שיכירוהו בעתיד דרך כתביו בלבד, יאהבוהו בשל שיר האהבה הנצחית ששר לחיים".

---

* תרגום — ח. ש. בן־אברם; הוצאת הקבוץ המאוחד, תשי"ז.